

Η λευκή ψήφος ως παράδειγμα της ειδικής θεσμικής αρμοδιότητας του Α.Ε.Δ. να ελέγχει το κύρος των εκλογών

Σωτήρης Κυβέλος

*Διδάκτορας Δημοσίου Δικαίου Νομικής Σχολής Α.Π.Θ.
Δικηγόρος*

1. Εισαγωγή στο ζήτημα

Το πεδίο του εκλογικού δικαίου πρόκειται για ανεξερεύνητο από άποψη συνταγματικότητας χώρο, όπου ο εκλογικός δικαστής πάντοτε δίσταζε να υπεισέλθει, ενώ, όταν το τολμά, το εγχείρημα του διέπεται από πρόδηλη τάση αυτοσυγκράτησης και διστακτικότητας. Αυτό συμβαίνει διότι το εκλογικό σύστημα είναι νόμος που καθ' ορισμό του Συντάγματος έχει τεθεί στην απόλυτη διακριτική ευχέρεια του κοινού νομοθέτη, λόγω του έντονου πολιτικού χαρακτήρα των επιπτώσεων του. Συγχρόνως, όμως, το Σύνταγμα ωσάν να επιδιώκει να «αυτοδιαφυλαχθεί» από την ευρεία αρμοδιότητα του νομοθέτη αναθέτει τον τελικό έλεγχο για παραβάσεις κατά την ενέργεια των εκλογών αποκλειστικά στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (Α.Ε.Δ.) του άρθρου 100, εξοπλίζοντας το με μία ειδική, κατ' αποκλειστικότητα, συγκεντρωμένη σε αυτό, θεσμική αρμοδιότητα να διαφυλάσσει ως τελικός κριτής το κύρος και την ενέργεια των εκλογών. Έτσι, το Σύνταγμα ιδρύει ένα νέο τύπο διαφοράς, την «εκλογική διαφορά», την οποία αναθέτει στο Α.Ε.Δ., προσδίδοντας του ένα θεσμικό, εγγυητικό ρόλο, τόσο της τήρησης του Συντάγματος, όσο και της ομαλότητας του πολιτικού βίου.

Αυτός ο ρόλος του Α.Ε.Δ. διερευνάται στην παρούσα μελέτη, υπό το πρίσμα της αναδυθείσας από την απόφαση Α.Ε.Δ. 12/2005 προβληματικής της λευκής ψήφου και της (αντι)συνταγματικότητας ή μη του μη αριθμητικού συνυπολογισμού της στις έγκυρες ψήφους, για την εξαγωγή του εκλογικού μέτρου.

Αρχικά σημειώνεται ότι το ζήτημα της λευκής ψήφου δεν αποτελεί ακριβώς μομφή κατά της κακής χρήσης της διακριτικής ευχέρειας από τον εκλογικό νομοθέτη υπό την έννοια ότι υφίσταται απόκλιση από την αρχή της ισοδυναμίας της ψήφου, ούτε γίνεται συζήτηση για ένα απλώς κακό και μη αναλογικό εκλογικό σύστημα, όπως στην περίπτωση του 3%, του χωρισμού των περιφερειών κ.λπ.. Αντιθέτως, εν προκειμένω, δεν υφίσταται εκλογική ρύθμιση για την κατηγορία των λευκών ψήφων, που καταλήγουν εντέλει να «ακυρώνονται» ως πολιτική βούληση, καθότι προσμετρούμενα με τα άκυρα, στην ουσία, εξομοιώνονται με αυτά. Συνεπώς, στην εξεταζόμενη περίπτωση, ο εκλογικός νομοθέτης, όχι απλώς δεν νομοθέτησε «ορθά» ή ενδεχομένως παρά το Σύνταγμα, όχι απλώς το εκλογικό του σύστημα δημιουργεί απόκλιση από την αρχή της ισότητας για χάρη της κυβερνητικής σταθερότητας, όπως συμβαίνει με πλείστες ρυθμίσεις του εκλογικού συστήματος, αλλά δεν νομοθέτησε καθόλου και δεν προέβλεψε ουδόλως τη μεταχείριση της λευκής ψήφου αφού σιωπηρά ή ρητά την εξομοίωσε με την άκυρη ψήφο.

Επιπρόσθετα, το όλο ζήτημα αποκτά μεγαλύτερο ενδιαφέρον, καθότι σύσσωμη η θεωρία και η νομολογία τα τελευταία είκοσι χρόνια αποδέχονται μεν την πολιτική εγκυρότητα και το πολιτικό νόημα της λευκής ψήφου –άρα αποδέχονται τη διαφορετικότητά της από την άκυρη- αλλά

ταυτόχρονα δεν εγείρεται κανείς προβληματισμός για τον τρόπο αποτύπωσής της στο εξαγόμενο εκλογικό αποτέλεσμα.

2. Το νομικό πλαίσιο

Κατά το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς του π.δ. 351/2003 και του προγενέστερου π.δ. 55/99, για τη μετατροπή της εκλογικής θέλησης σε έδρες συνυπολογιζόταν το σύνολο των έγκυρων ανά περιφέρεια ψήφων. Στο σημείο αυτό ανέκυψε ζήτημα σχετικά με το ποιες ψήφοι θεωρούνται έγκυρες για την προσμέτρησή τους στην κατανομή των εδρών και ποιες δεν προσμετρώνται καθόλου για την κατανομή των εδρών ως μη έγκυρες.

Έγκυρες ψήφοι θεωρούνται μόνον όσες είναι ρητώς εκπεφρασμένες υπέρ κάποιου κομματικού σχηματισμού ή υποψηφίου; Η εξομοίωση των λευκών με τις άκυρες ψήφους είναι άραγε συμβατή με το Σύνταγμα;

Απάντηση στα ανωτέρω ερωτήματα έδινε η πάγια νομολογία και ερμηνευτική πρακτική των αρμοδίων οργάνων θεωρώντας ότι έγκυρη ψήφος είναι μονάχα η ρητώς εκπεφρασμένη υπέρ ενός κομματικού συνδυασμού ή υποψηφίου, ενώ η λευκή ή άκυρη ψήφος απλώς καταγράφονται, αφού δεν περιέχουν κάποια συγκεκριμένη πολιτική βούληση, θεωρούμενες άρα ως μη έγκυρες ψήφοι και άρα ως μη υπολογιζόμενες αριθμητικά για την εξαγωγή του εκλογικού μέτρου. Διαφορετική ερμηνευτική εκδοχή σε σχέση με την προγενέστερη νομολογία και πρακτική των αρμοδίων οργάνων, όσον αφορά το ζήτημα ποιες ψήφοι θεωρούνται ως έγκυρες, υιοθετήθηκε από την απόφαση Α.Ε.Δ. 12/2005.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 1 (Λευκά Ψηφοδέλτια) του ν. 3434/2006, ορίστηκε ρητώς ότι *«για τον καθορισμό του εκλογικού μέτρου, τα λευκά ψηφοδέλτια δεν προσμετρώνται στα έγκυρα»*. Επομένως, με τον ν. 3434/2006 ερμηνεύτηκε από τον νομοθέτη η έννοια της έγκυρης ψήφου του ν. 3231/2004 και δηλώθηκε ρητώς από τον εκλογικό νομοθέτη (για πρώτη φορά) ότι στις έγκυρες ψήφους που προσμετρώνται για την κατανομή των εδρών δεν συνυπολογίζονται τα λευκά, επιλύοντας νομοθετικά την όποια ερμηνευτική αμφισβήτηση μπορούσε να προκύψει στο εξής σχετικά με την προσμέτρηση ή μη των λευκών στο σύνολο των έγκυρων ψήφων. Τη ρύθμιση αυτή διατήρησε αυτούσια ο εκλογικός νομοθέτης και σε κάθε μεταγενέστερο εκλογικό νομοθέτημα (βλ. άρθρο 98 παρ. 8 του π.δ. 26/2012 *«για τον καθορισμό του εκλογικού μέτρου, τα λευκά ψηφοδέλτια δεν προσμετρώνται στα έγκυρα»*).

Με βάση τα ανωτέρω παρατηρούμε ότι με την ανωτέρω ρύθμιση του ν. 3434/2006 ακολουθήθηκε από τον εκλογικό νομοθέτη διαφορετική ερμηνευτική εκδοχή σχετικά με την έννοια των έγκυρων ψήφων που πρέπει να προσμετρώνται για την κατανομή των εδρών από την απόφαση Α.Ε.Δ. 12/2005 που είχε αντιμετωπίσει διαφορετικά το ζήτημα¹.

3. Η λευκή ψήφος ως πολιτική συμπεριφορά

¹ Η ΑΕΔ 12/2005 είχε αντιμετωπίσει διαφορετικά το ζήτημα εφαρμόζοντας τον προηγούμενο εκλογικό νόμο (π.δ. 351/2003) ο οποίος δεν προέβλεπε ρητά τι συμβαίνει με τη λευκή ψήφο.

Ο εκλογέας κατά τη διαδικασία των εκλογών μπορεί να εκφράσει θετική βούληση υπέρ ενός ή άλλου κομματικού σχηματισμού ή υποψηφίου ή την τήρηση ορισμένης θέσης σε περίπτωση δημοψηφίσματος. Όμως, είναι δυνατόν να μην προσέλθει και καθόλου στην εκλογική διαδικασία, απέχοντας συνειδητά, εξ αμελείας ή από λόγο ανωτέρας βίας, από αυτήν, συμπεριφορά, ωστόσο, που υπό το ισχύον Σύνταγμα απαγορεύεται αφού ισχύει η αρχή της υποχρεωτικής ψηφοφορίας.

Βεβαίως, σε περίπτωση που ο εκλογέας συμμετάσχει στην εκλογική διαδικασία κανείς δεν τον υποχρεώνει να εκφραστεί θετικά υπέρ ενός κομματικού σχηματισμού ή υποψηφίου. Η ελευθερία του στο σημείο αυτό δεν συνίσταται μόνο στην ελευθερία επιλογής οποιουδήποτε υποψηφίου, αλλά και στην ελευθερία να μην επιλέξει κανέναν, ήτοι να εκφραστεί αρνητικά για όλους.

Η αρνητική αυτή βούληση δυνατόν να εκφραστεί υπό δύο μορφές: είτε της ρίψης λευκού ψηφοδέλτιου, είτε της ρίψης άκυρου ψηφοδέλτιου². Και τα δύο αποτελούν μορφή αρνητικής εκδήλωσης. Όμως, η εκφρασθείσα βούληση στις δύο αυτές περιπτώσεις διαφέρει ποιοτικά διότι: στη μεν πρώτη περίπτωση της λευκής ψήφου εκφράζεται συγκεκριμένη πολιτική βούληση, ενώ στη δεύτερη η βούληση που εκφράζεται είναι μεν αρνητική, αλλά δεν δύναται να της προσδοθεί συγκεκριμένο πολιτικό περιεχόμενο.

Ειδικότερα, το λευκό και το άκυρο ψηφοδέλτιο συνιστούν δύο εντελώς διαφορετικές περιπτώσεις εκλογικής συμπεριφοράς:

(1^{ον}) Το λευκό ψηφοδέλτιο εκφράζει μια συγκεκριμένη πολιτική βούληση, μια συνειδητή πολιτική επιλογή, αυτή της αποδοκιμασίας (εν όλω ή εν μέρει) όλων των συγκεκριμένων υποψηφίων (ή, ίσως, και του εκλογικού συστήματος κ.λπ.). Πρόκειται για μια συγκεκριμένη πολιτική πράξη, ενός απόλυτα, συνειδητού πολίτη, ο οποίος εκφράζει με έγκυρο τρόπο την πολιτική του βούληση τη δεδομένη στιγμή των εκλογών, και έχει βέβαια κάθε δικαίωμα να ζητήσει η βούλησή του αυτή να ληφθεί υπόψη³. Έτσι, η λευκή ψήφος θα μπορούσε να θεωρηθεί ως η έκφραση της ύπαρξης μίας έρπουσας και λανθάνουσας κρίσης αντιπροσώπευσης, καθόσον με αυτήν ο πολίτης εκφράζει συνειδητά ότι αρνείται τη συμπίεση της θέσης του σε μία διαδικασία συγκρότησης των όρων λήψης απόφασης, όπου οι όροι προκαθορίζονται, μέσα σε συγκεκριμένες δομές έκφρασης και σχηματοποίησης της έκφρασης που ταυτίζεται με τις επιλογές της εξουσίας⁴.

(2^{ον}) Στην «άκυρη ψήφο» δεν μπορούμε να προσδώσουμε κανένα συγκεκριμένο βουλευτικό πολιτικό περιεχόμενο. Στην κατηγορία, αυτή κατατάσσονται όλα τα ψηφοδέλτια που πάσχουν από κάποια ακυρότητα, σύμφωνα με την εκλογική νομοθεσία, ανεξάρτητα από την πολιτική βούληση που είχε ενδεχομένως εκφραστεί από τον εκλογέα. Με την άκυρη ψήφο ο ψηφοφόρος δεν κατάφερε παρότι το επεδίωξε να δηλώσει με νομότυπο τρόπο την εκλογική του προτίμηση, καθότι είτε εκ λάθους ή εσκεμμένα η ψήφος του έχασε, χωρίς να το θελήσει ο ίδιος, τη νομική της

² Δ. Τσούρκας, «Η Αρνητική Ψήφος», Αρμενόπουλος 1988, σ. 745.

³ Στ. Κουτσομπίνας, «Το πρόβλημα των λευκών ψηφοδελτίων», Το Σ 1988, σ. 311-313, Σ. Μανωλκίδης, «Η Λευκή ψήφος και η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας», ΕΔΔΔ, 2006, σ. 491. Βλ. μεταξύ άλλων και Γ. Παπαδημητρίου, Συνταγματικών Δίκαιον. Εκλογικό σώμα (όργανα κράτους), Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1981, σ. 110-111, Αντ. Μανιτάκης, «Η λευκή ψήφος μετράει», Ελευθεροτυπία, 17.10.1986.

⁴ Δ. Τσάτσος, «Περί λευκών ψηφοδελτίων», Εφημ. Ελευθεροτυπία, 3.6.1988.

αποτελεσματικότητα διότι η δήλωση περιείχε ελαττώματα⁵. Τούτο συμβαίνει διότι ακόμη κι αν ήθελε ο εκλογέας να προσδώσει στη βούληση του συγκεκριμένο αρνητικό περιεχόμενο, εντούτοις ακυρώνοντας με κάποιο τρόπο το ψηφοδέλτιο του, παραβιάζει την αρχή της μυστικής ψηφοφορίας, αφού ο τρόπος ακύρωσης δύναται να είναι δηλωτικός της ταυτότητάς του⁶, και φυσικά κανείς εκτός του εκλογέα δεν επιτρέπεται να γνωρίζει ή να μπορεί να συνάγει το περιεχόμενο της ψήφου⁷.

Η ταύτιση λοιπόν λευκού και άκυρου ψηφοδελτίου είναι νομικά, πολιτικά αλλά και λογικά, λανθασμένη⁸, αφού δεν είναι δυνατόν να ταυτίζεται η συγκεκριμένη πολιτική βούληση που εκφράζεται δια της λευκής ψήφου με την ανικανότητα νομότυπης επιλογής ή την κατά παραβίαση του απορρήτου της ψηφοφορίας ρίψη άκυρου ψηφοδελτίου.

Τι σημαίνει όμως ότι με το λευκό αποδοκιμάζονται (εν όλω ή εν μέρει) όλοι οι συγκεκριμένοι υποψήφιοι (ή, ίσως, και το εκλογικό σύστημα); Και ποια συγκεκριμένη πολιτική βούληση μπορεί να εκφράζεται με τη ρίψη λευκού ψηφοδελτίου;

Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά δεν είναι απλή και εξαρτάται από την εκάστοτε ιστορικοπολιτική συγκυρία, εντούτοις πρέπει να ξεκαθαριστεί σε κάθε περίπτωση ότι η λευκή ψήφος ναι μεν ενέχει αρνητικό αποδοκιμαστικό περιεχόμενο για υποψηφίους, και εν γένει τον πολιτικό κόσμο, εντούτοις δεν στρέφεται κατά του πολιτεύματος. Η άρνηση εντοπίζεται μόνο σε κάποιες επί μέρους πτυχές της λειτουργίας του με τις οποίες συνδέονται προφανώς οι προσφερόμενες εναλλακτικές προτάσεις. Η με τον τρόπο αυτό άρνηση είναι μάλιστα αποδεκτή από το πολίτευμα, συνιστώντας ένα είδος πολιτικής αμφισβήτησης που ωφελεί το δημοκρατικό πολίτευμα, ανανεώνει την πολιτική σκέψη και κυρίως προβληματίζει τον «πολιτικό κόσμο»⁹. Ιδίως μάλιστα στη σημερινή πολιτική συγκυρία του αρχηγισμού, του κομματικού αυταρχισμού, της αναξιοπιστίας και της εν γένει δυσλειτουργίας του κομματικού συστήματος, η λευκή ψήφος, ερμηνευόμενη ως «στάση αποδοκιμασίας», συμβάλλει στην έντονη κριτική της ακολουθούμενης πολιτικής πρακτικής, αφυπνίζοντας τον πολιτικό κόσμο. Αλλά βεβαίως, η λευκή ψήφος πιθανόν να μην αποτελεί μία απλή στάση αποδοκιμασίας μόνο του πολιτικού κόσμου, αλλά και εν γένει του ίδιου του κοινωνικοοικονομικού συστήματος, προωθώντας εμμέσως την αναγκαιότητα ριζικών

⁵ Αντ. Μανιτάκης, «Η λευκή ψήφος μετράει», ό.π., Ν. Ρώτης, «Σχόλια στην ΣΕ 3705/87 για τα λευκά ψηφοδέλτια», ΤοΣ 1988, σ. 318-9. Αντίθετα η παρανόηση του πραγματικού περιεχομένου της λευκής ψήφου γίνεται ακόμα πιο σαφής στο σκεπτικό κάποιων άλλων εφετειακών αποφάσεων: «...Τα λευκά δεν δύνανται να συναριθμηθούν μετά των εγκύρων, διότι ή λευκή ψήφος υπολείπεται και της άκυρου, ισουμένη προς ανύπαρκτο, αφού δεν εκδηλώνει προτίμηση και δεν έχει κατά κυριολεξίαν βουλευτικόν περιεχόμενον...», ΕφΠειρ 680/1981, ΠειρΝομ. 1981, σ. 242, ΕφΝαυπλίου 140/1978, ΝοΒ 1978, σ. 759.

⁶ Γ. Σωτηρέλης, Το Δικαίωμα της Λευκής Ψήφου κατά το σύνταγμα και την εκλογική νομοθεσία, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1988, σ. 19.

⁷ Α. Μάνεσης, «Η Μυστική ψήφος κατά το Σύνταγμα και την εκλογική νομοθεσία», ανάτυπο ΝοΒ 1963, σ. 1-14, Κ. Χρυσόγονος, Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σ. 429.

⁸ Στ. Κουτσομπίνας, «Το πρόβλημα των λευκών ψηφοδελτίων», ό.π. σ. 30, Μ. Δρεττάκης, «Συνέπειες της εγκυρότητας της λευκής ψήφου», Ελευθεροτυπία, 2.12.2005.

⁹ Δ. Τσούρκας, «Η Αρνητική Ψήφος», ό.π., σ. 745.

θεσμικών και πολιτικών αναπροσαρμογών στην προοπτική ουσιαστικότερης και άρα πειστικότερης εφαρμογής της λαϊκής κυριαρχίας¹⁰.

Συνεπώς, το πολιτικό νόημα της λευκής ψήφου δεν είναι δυνατόν να εξομοιώνεται με αυτό της άκυρης ψήφου, καθότι συνιστά εκδήλωση πραγματικής πολιτικής ατομικής βούλησης από τον πολίτη που επέλεξε να ασκήσει τοιουτοτρόπως το εκλογικό του δικαίωμα.

4. Ο δικαστικός έλεγχος από το Α.Ε.Δ.

Το Α.Ε.Δ., έχοντας τη συνταγματική αποστολή να λειτουργήσει ως θεματοφύλακας της νομιμότητας των βουλευτικών εκλογών και ενόψει της αρμοδιότητας ελέγχου του κύρους των βουλευτικών εκλογών (κατ' άρθρα 58 και 100 παρ. 1α' του Συντάγματος) μετά τις εκλογές του 2004, κατόπιν εκλογικής ένστασης ως προς τη συνταγματικότητα της μη προσμέτρησης των λευκών ψήφων στις έγκυρες ψήφους (για την κατανομή των εδρών), αποφάνθηκε, κατά πλειοψηφία, με την απόφαση υπ' αριθ. 12/2005¹¹ ότι *η ευχέρειά του [νομοθέτη] όμως έχει ως ελάχιστο συνταγματικό ανυπέρβλητο όριο την υποχρέωσή του να μην θίγει τον πυρήνα του εκλογικού δικαιώματος, ήτοι να χρησιμοποιεί ως βάση υπολογισμού για τον προσδιορισμό των βουλευτικών εδρών το σύνολο των έγκυρων ψήφων, θετικών και λευκών. Εναπόκειται δε περαιτέρω σ' αυτόν να καθορίσει, εντός πάντοτε των συνταγματικών πλαισίων, άλλους ειδικότερους τρόπους με τους οποίους η λευκή ψήφος θα λαμβάνεται υπόψη για τη διαμόρφωση του εκλογικού αποτελέσματος. Επομένως, κατά τη γνώμη που πλειοψήφησε στο Δικαστήριο, οι διατάξεις των άρθρων 98 παρ. 4 και 99 παρ. 3 και 4 του εκλογικού νόμου (π.δ. 351/2003), καθόσον δεν επιβάλλουν τον υπολογισμό και των λευκών ψηφοδελτίων στην εξαγωγή του εκλογικού μέτρου παρά το ότι αυτά γίνονται με άλλες διατάξεις ίδιου νόμου δεκτά ως έγκυρες ψήφοι, θίγουν τον πυρήνα της λαϊκής κυριαρχίας και την ισότητα της ψήφου και είναι αντίθετες προς τις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις...».*

Έτσι, όπως παρατηρούμε, το Α.Ε.Δ. με συστηματική ερμηνεία των διατάξεων του Συντάγματος επαναπροσδιόρισε το νόημα της εγκύρου ψήφου, αποφαινόμενο αφενός ότι τα λευκά ψηφοδέλτια είναι έγκυρες ψήφοι και αφετέρου ότι πρέπει να συνυπολογίζονται για την εξεύρεση του εκλογικού μέτρου. Άρα, συνήγαγε κανόνα συνταγματικής περιοχής εγκυρότητας της λευκής ψήφου και άρα υποχρεωτικής συνεκτίμησής της στην εξαγωγή του εκλογικού μέτρου, τον οποίο αναγκαίως οφείλει να σέβεται ο τυπικός ή κανονιστικός νομοθέτης, αλλά και τα δικαστήρια¹².

Το Α.Ε.Δ. κλήθηκε να απαντήσει σχετικά με το ζήτημα των λευκών ψήφων στο κατά πόσον λογίζεται ως έγκυρη ψήφος η λευκή ψήφος και στη συνέχεια, σε περίπτωση που είναι έγκυρη, κατά πόσον είναι συμβατή με το Σύνταγμα η ακολουθούμενη πρακτική του μη αριθμητικού υπολογισμού των λευκών ψήφων στο σύνολο των έγκυρων ψήφων. Με άλλες λέξεις, το Α.Ε.Δ. κλήθηκε να διερευνήσει κατά πόσον η απλή στατιστική αποτύπωση της λευκής ψήφου επί του συνολικού εκλογικού αποτελέσματος εκπληρώνει τον συνταγματικό σκοπό της ίσης επίδρασης της ατομικής ψήφου στο εκλογικό αποτέλεσμα και σε περίπτωση που ο έλεγχος αυτός αποβεί αρνητικός (δηλαδή ότι δεν εκπληρώνεται η ανωτέρω συνταγματική επιταγή) να πάρει θέση επί του ζητήματος του εφαρμοστέου κανόνα.

¹⁰ Γ. Σωτηρέλης, Το Δικαίωμα της Λευκής Ψήφου κατά το σύνταγμα και την εκλογική νομοθεσία, ό.π., σ. 14-17.

¹¹ ΑΕΔ 12/2005, ΕΔΔΔΔ 2005, σ. 517, Αρμενόπουλος 2006, σ. 111 με σχόλιο του Αρεοπαγίτη Ι. Βερετσου.

¹² Π. Παραράς, «Σημείωμα στην ΑΕΔ 12/2005», ΔτΑ, 3/2006, σ. 703-708.

Το Α.Ε.Δ. όφειλε στην προκειμένη περίπτωση ως εκλογικός δικαστής να ενεργήσει όπως οποιοσδήποτε κοινός δικαστής, ο οποίος έχει να αντιμετωπίσει ένα ζήτημα για το οποίο οφείλει να εκφέρει νομική κρίση, σύμφωνα με τις αρχές και τους κανόνες που διέπουν την έννομη τάξη από την οποία αντλεί την αρμοδιότητά του. Κέντρο αναφοράς και άντλησης νομικών επιχειρημάτων για την επίλυση του ερμηνευτικού αυτού ζητήματος που αφορά την εν προκειμένω κρίσιμη εφαρμοστέα διάταξη του εκλογικού νόμου δεν μπορεί να είναι παρά το Σύνταγμα, ως ο καταστατικός χάρτης της ελληνικής Πολιτείας. Έτσι, το Α.Ε.Δ., αντιμετωπίζοντας, ενόψει της αποκλειστικής του αρμοδιότητας, ένσταση περί αντισυνταγματικότητας εκλογικών διατάξεων καθ' ο μέρος δεν επιβάλλουν τον αριθμητικό υπολογισμό των λευκών ψήφων στο σύνολο των εγκύρων ψήφων, υποχρεώθηκε να εκφέρει νομική κρίση για την έννοια της «εγκύρου ψήφου» που πρέπει να συνεκτιμάται για τη διαμόρφωση του εκλογικού αποτελέσματος. Ερμηνευτική αφετηρία του συλλογισμού δεν μπορούσε να μην είναι το Σύνταγμα, από το οποίο αντλήθηκαν ερμηνευτικά επιχειρήματα και κρίθηκε ότι συνάγεται κανόνας συνταγματικής περιωπής, ο οποίος σχημάτισε τη μείζονα σκέψη του σχετικού συλλογισμού. Εντούτοις, η συναγωγή κανόνα συνταγματικής περιωπής δεν είναι μία απλή διαδικασία, αφού προϋποθέτει τη συνδυαστική ερμηνεία συνταγματικών αρχών και κανόνων, ούτως ώστε να καταλήξουμε εντέλει σε αυτό που ενόψει του συγκεκριμένου πραγματικού ορίζει ως δίκαιο ή «λέει» το Σύνταγμα¹³. Μάλιστα, στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί και μία σημαντική ιδιοτυπία του ερμηνευτικού εγχειρήματος του εκλογικού δικαστή που ενδεχομένως θα καθορίσει και την έκταση της εξουσίας του, καθώς ειδικά η αντιμετώπιση του ζητήματος των λευκών ψήφων προϋποθέτει την ερμηνεία συνταγματικών διατάξεων οργανωτικού περιεχομένου σχετικά με τη σύνθεση της Βουλής.

Στο ελληνικό σύστημα η ερμηνεία των οργανωτικών διατάξεων πρωτίστως είναι έμπρακτη και προκύπτει από την άμεση εφαρμογή της διάταξης από το αρμόδιο συνταγματικό όργανο, το οποίο την ερμηνεύει εφαρμόζοντάς την. Έτσι διαμορφώνεται σταδιακά από την ακολουθούμενη από το αρμόδιο κρατικό όργανο συνταγματική πρακτική, η οποία δεν αποτελεί η ίδια από μόνη της ερμηνεία του Συντάγματος, αλλά μια έμπρακτη υπόδειξη για την ερμηνεία του, δηλαδή έναν ερμηνευτικό οδηγό, στον οποίο μπορεί να βασιστεί η κοινότητα των ερμηνευτών, για να διατυπώσει τεκμηριωμένες και αξιόπιστες ερμηνευτικές προτάσεις. Το γεγονός ότι η ερμηνεία των διατάξεων αυτών γίνεται από πολιτικά όργανα δεν σημαίνει ότι δεν οφείλει να ασκείται και να αξιολογείται με βάση τους κανόνες της νομικής ερμηνευτικής και να καταλήγει στη διατύπωση προτάσεων δικαίου απαντώντας στο τι πρέπει να ισχύσει κατά το Σύνταγμα ως δίκαιο στην συγκεκριμένη περίπτωση. Η απαίτηση όμως δικαιολόγησης και θεμελίωσης των ερμηνευτικών αποφάσεων σχετικά με το τι πρέπει να ισχύσει είναι επιτακτική. Αρμόδιος να ελέγξει τις ερμηνευτικές αυτές αποφάσεις σε μία έννομη τάξη, όπως η ελληνική, είναι ο δικαστής ο οποίος καλείται να εξακριβώσει την τήρηση των άκρων ορίων της νομοθετικής ευχέρειας, αναγνωρίζοντας βεβαίως την πρωταρχικότητα του νομοθέτη, αλλά και συνειδητοποιώντας τον ρόλο του ως φύλακα του Συντάγματος, αρμοδιότητα που του παρέχει το ίδιο το Σύνταγμα στο άρθρο 93 παρ. 4¹⁴.

¹³ Αντ. Μανιτάκης, «Η πολύπαθη και αμφιλεγόμενη τέχνη της συνταγματικής ερμηνείας», στον ίδιο, Ερμηνεία του Συντάγματος και λειτουργία του Πολιτεύματος, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1996, σ. 210.

¹⁴ Ibid, σ. 249, Γ. Τασόπουλος, «Ο ρόλος του δικαστή κατά τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων: αυτοπεριορισμός ή ακτιβισμός;» στο Το Σύνταγμα, Τα εικοσάχρονα του Συντάγματος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα Κομοτηνή 1998, σ. 371, Ε. Βενιζέλος, «Η Συνταγματική πρακτική: μία αυτοτελής έννοια;» στον ίδιο, Η ερμηνεία του

Επομένως, η εκ των προτέρων πολιτική αχρήστευση των λευκών ψήφων και η μη πραγματική συνεκτίμηση της λευκής ψήφου στο τελικό αποτέλεσμα αντίκειται στις ανωτέρω θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος περί ισοδυναμίας της ψήφου, ελεύθερης και ανόθευτης εκδήλωσης της λαϊκής θέλησης και της υποχρεωτικής και μυστικής ψήφου. Εφόσον η λευκή ψήφος είναι έγκυρη ψήφος θα έπρεπε υποχρεωτικά να «συνεκτιμάται» στη διαμόρφωση του εκλογικού αποτελέσματος ως ελάχιστη συνταγματική επιταγή που αφορά κάθε εγκύρως εκφρασθείσα πολιτική βούληση, οποιοδήποτε κι αν είναι το περιεχόμενο της, θετικό ή αρνητικό. Με άλλες λέξεις, πράγματι, συνάγεται κανόνας συνταγματικής περιοχής που συνίσταται στην υποχρεωτική συνεκτίμηση της λευκής ψήφου ως έγκυρης ψήφου.

Βεβαίως, ως «συνεκτίμηση» δεν εννοείται η με συγκεκριμένο τρόπο συνεκτίμηση, ο καθορισμός της οποίας εναπόκειται καταρχήν στην ευχέρεια του εκλογικού νομοθέτη, αλλά νοείται τουλάχιστον η παροχή της δυνατότητας για συμμετοχή στη διαμόρφωση του εκλογικού αποτελέσματος, αποκλειόμενης ρητώς της εκ των προτέρων αχρήστευσης της λευκής ψήφου. Αντιθέτως, η μέχρι σήμερα ακολουθούμενη πρακτική της απλής στατιστικής αποτύπωσης και καταγραφής της λευκής ψήφου ουδόλως μπορεί να θεωρηθεί ότι εκπληρώνει την ως άνω συνταγματική επιταγή, καθότι το Σύνταγμα επιζητεί την πραγματική συμμετοχή της κάθε έγκυρης ψήφου στο τελικό αποτέλεσμα (και άρα συμμετοχής του κάθε πολίτη στην άσκηση της κρατικής εξουσίας), έστω και δια της οδού της αρνήσεως, η οποία συνιστά εξίσου έγκυρη πολιτική στάση, κείμενη ασφαλώς εντός του Πολιτεύματος και όχι εκτός αυτού.

Τελικώς, η συναγωγή κανόνα περί υποχρεωτικής παροχής έστω της δυνατότητας για συμμετοχή στη διαμόρφωση του εκλογικού αποτελέσματος αποτέλεσε τον γνώμονα που χρησιμοποίησε ο εκλογικός δικαστής του Α.Ε.Δ. για να κρίνει τη συμφωνία του με την κρατούσα ερμηνευτική εκδοχή σχετικά με τον μη αριθμητικό υπολογισμό της λευκής ψήφου για την εξαγωγή του εκλογικού μέτρου ή για τη διαπίστωση της αντισυνταγματικότητας της διάταξης που απαγορεύει ρητά τη μη αριθμητική προσμέτρηση των λευκών για την εξαγωγή του εκλογικού μέτρου¹⁵.

5. Τελικές σκέψεις

Η προβληματική της λευκής ψήφου είκοσι χρόνια μετά την Α.Ε.Δ. 12/2005 παραμένει επίκαιρη. Η υπερβολική αποχή του 60% στις εθνικές εκλογές είναι σοβαρή παράμετρος που αναμφίβολα επηρεάζει την αντιπροσώπευση. Η έκφραση της διαμαρτυρίας των πολιτών γίνεται είτε με την αποχή τους, είτε με τη λευκή ψήφο, είτε με την άκυρη ψήφο. Αυτή η πραγματικότητα καταλήγει σε κρίση αντιπροσώπευσης, καθότι τελικά το εκλογικό αποτέλεσμα ρυθμίζεται από μόλις το 40% του εκλογικού σώματος. Μάλιστα, στο σημείο αυτό αξίζει να παρατηρήσουμε ότι με βάση το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο καταλήγουμε στο εξής άτοπο: Κάποιος ψηφίζει λευκό και ανεβάζει οριζόντια τα ποσοστά όλων των κομμάτων που θέλει ν' αποδοκιμάσει!

Συντάγματος και τα όρια του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα Κομοτηνή 1994, σ. 153, 160.

¹⁵ Η απόφαση του ΕΔΔΑ της 10.4.2008 στην υπόθεση Πασχαλίδη/Κουτμερίδη/Ζαχαράκη κατά Ελλάδος καταδίκασε την Ελλάδα για λόγους που αφορούσαν τον αιφνιδιασμό των προσφευγόντων βουλευτών και όχι εξαιτίας της ουσιαστικής κρίσης της Α.Ε.Δ. 12/2005.

Το ζήτημα εάν στη λευκή ψήφο πρέπει να προσδοθεί πολιτικό νόημα και συνακόλουθα πολιτική αποτύπωση ή να θεωρηθεί ακόμη ότι συνιστά επιταγή για σύνθεση πολιτικών δυνάμεων αναδύεται ακόμη πιο έντονο στις μέρες μας, αποτελώντας ίσως μια δημοκρατική διέξοδο στο τεράστιο ζήτημα της (αντιδημοκρατικής) αποχής.

[Η παρούσα μελέτη αποτελεί γραπτή αποτύπωση της εισήγησής μου στην ημερίδα «Σχέσεις Δικαστικής και Νομοθετικής εξουσίας» (στη μνήμη του Τάσου Σεντή) που έλαβε χώρα στο Α.Π.Θ. στις 30-5-2025 και είναι επικαιροποιημένο απόσπασμα της διπλωματικής εργασίας μου «*Η λευκή ψήφος ως παράδειγμα της ειδικής θεσμικής αρμοδιότητας του ΑΕΔ δικαστικού ελέγχου παραβάσεων σχετικών με την ενέργεια των εκλογών*», 2008, Α.Π.Θ. (<https://ikee.lib.auth.gr/record/108108/?ln=el>)].